

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ
МУНИЦИПАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ «ИВОЛГИНСКИЙ РАЙОН»
МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«КОЛОБКОВСКАЯ ОСНОВНАЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА»

<p>ПРИНЯТА на заседании педагогического совета</p> <p>от «<u>28</u>» августа <u> </u> 2023 года Протокол № <u>1</u></p>	<p>«УТВЕРЖДАЮ» Директор МБОУ «Колобковская ООШ»</p> <p> Т. И. Дульская</p> <p>от «<u>28</u>» сентября <u> </u> 2023 года Приказ № <u> </u></p>
--	---

Дополнительная общеобразовательная
(общеразвивающая) программа
«Бурятские сказки»
(1-4 класс)

Автор программы:
Пурбуев Д.М.,
учитель бурятского языка

Программын байгуулга.

1-4 класста «Буряд онтохонууд» гэхэн программа удаадахи булэгүүдхээ буридэнэ:

1. Тайлбари бэшэг.
2. Календарна – тематическа тҮсэб.
3. Уншаха, шагнаха зохёолнууд
4. «Буряд онтохонууд» гэхэн программын эмхидхэлгын эрилтэнүүдэй карта.
5. Шалгалта Үнгэргэхэ даабаринууд
6. Хэрэглэгдэнэн литература

1.Тайлбари бэшэг

Арадай хэлэһэн үгэ соо

Алтанай дуһал бии юм.

Х. Намсараев.

МҮнөө Үедэ хургуулинуудай шэнэ шэглэлтэйгээр хҮдэлжэ, хуралсалай удха хубилгажа байһан Үедэ, гол анхарал арюун сэдхэлтэй, зохёохы бэлигтэй хҮниие хҮмҮҮжҮҮлхэ орёо асуудал табигдана. Федеральна гҮрэнэй хуралсалай стандартын ёһоор ҮхибҮҮд Үдэһоо хойшо элдэб янзын кружогуудта сагаа Үнгэргэхэ болоно. Энэ программа хоёрдохи жэлээ хуралсалай тҮсэб соо орожо хэрэглэгдэнэ.Сэбэр сэдхэл, арюун бодол, зохёохы арга шадал хҮмҮҮжҮҮлгын гол зэбсэгынь уран Үгэ болоно. ҮхибҮҮд бага наһанһаа буряад, ород ба олон арадуудай баялигтай, илагаяа уран Үгын удха шанартай танилсажа, бэеэ даагаад уран зохёолнуудыг саг Үргэлжэ уншаха дадалтай болоно.

Программын гол зорилгонууд болбол ҮхибҮҮдэй Үгэ хэлые баяжуулха, һанал бодолоо хэлэжэ шадаха холбоотой хэлэлгэ хҮгжоохэ, элдэб жанрай аман уран зохёолтой танилсуулха, хун зоной ажабайдал, байгааһин узэгдэл тухай ойлгосыень Үргэдхэхэ, ҮхибҮҮдые хҮмҮҮжҮҮлхэ гэхэн зорилгонууд. Программа буряад хэлэн гҮрэнэй хэлэн гэхэн хургуулинуудта хэрэглэжэ болохо.

Буряад онтохонууд хурагшадта мэдэсэ Үгэхэһөө гадна, тэдэниие уран зохёолнуудай образуудай нҮлоо дорой һайхан абари зан, тҮрэл арадаа, турэлхи хэлэндээ унтаршагуй дурлал хҮмҮҮжҮҮлхэ ёһотой. Буряад онтохонуудыг уншажа, сэдхэлээрээ мэдэржэ буряад арадай заншалнуудыг, сэсэн хургаалнуудыг ойлгохо, бодожо Үзэхэ хургаал элируулхэ.

Энэ программын байгуулга болон хургаха технологи хоёр гол заршамууд дээрэ ундэлэн зохёогдобо: художественно – эстетическэ болон литературоведческэ. Нэгэдэхинь, уран зохёол уран гээшэ Үгын искусство гэжэ зохёолые бурин бутэн ойлгохые хангаха, хоёрдохинь, зохёолой анализ хэлгэдэ комплексно хандалга элируулхэ.

Литературна зохёолнуудые уншахадааһурагшад уран зохёолшын зохёохы замайнь онсотой, ажабайдалай дҮршэлтэй танилсана. Тиигэбэшье бага наһанай хурагшадай наһанай онсо хараадаа абажа, уран зохёолшын хонирхолтой онтохонуудтай юрэнхыгоор танилсуулха ёһотой.

«Буряад онтохонууд» гэхэн программа Үзөөд, хурагшадай аман хэлэлгэ ба һҮбэлгэн ухаан хҮгжэхэ. ҮхибҮҮдэй хонирхол, эрмэлзэл, анхарал татаха.

хурагшад хуралсалай жэлэй эсэстэ онтохонуудай удхыень ойлгожо, зҮбоор, нэгэ жэгдэ тҮргэноор, уран гоёор уншажа, ҮгэнҮҮдээ эли тодоор ҮгҮҮлжэ, медуулэлэй һҮҮлдэ аянгалжа, мэдҮҮлэлэй хоорондо зогсолго хэхэ дадал оложо абаха.

Календарно – тематическа тусэб – 2 – 4 классы

1. Аман Үгын абдарһаа (30 саг)

№	Программар гараха зохёолнууд	Литературоведческэ болон хэлэлгын мэдэсэнҮҮд	Зохёолой анализ хэхэ аргууд	Саг
1	Буряад онтохонууд тухай	Онтонуудай илгаа мэдэхэ	Уран гоёор уншалга	2
2	«Мэхэтэй петух»	Амирад тухай онтохон	Нюур нюураар хоорэлгэ	4

3	«Хулгана тэмээн хоёр»	Амирад тухай онтохон. Онтохоной байгуулга	Иллюстрациин анализ	4
4	«Үгытэй уншэн басаган»	Ажабайдалай онтохон	Иллюстрациин анализ	4
5	«нарада гараһан басаган»	Шэдитэ онтохон	Онтохо хоорэлгэ	4
6	«Тоти шубуун»	Амирад тухай онтохон	Иллюстрациин анализ	4
7	«Үнэгэн шоно хоёр»	Амирад тухай онтохон	Нюур нюураар уншалга	2
8	«Муура багша»	Амирад тухай онтохон	Нюур нюураар хоорэлгэ	4
9	«Шоно хурьган хоёр»	Амирад тухай онтохон	Нюур нюураар хоорэлгэ	4
10	«Хирээ ба Үнэгэн»	Амирад тухай онтохон	Нюур нюураар хоорэлгэ	2
11	«Гурбан таабари»	Онтохоной байгуулга	Онтохо хоорэлгэ	4
12	«Аргатай тҮлешэн»	Нюур нюураар уншалга	Онтохо хоорэлгэ	2
13	Таабаринууд	Уран хэлэлгэ. Уран аргууд тухай эхин дэбжҮҮлгэ	Таабари таалга. Таабари зохёолго.	3
14	Онһон ҮгэнҮҮд	Орь он угэнуудэй далда удха	Гол анал бодол элирҮҮлхэ	4

15	Буряад арадай наадан «Алта нюулга»	Буряад арадай нааданууд тухай хоорэлдоон. Багшын хараагаар жороо ҮгэнҮҮдые, оньһон ҮгэнҮҮдые сээжэлдэхэ	Жороо ҮгэнҮҮдые, оньһон ҮгэнҮҮдые сээжэлдэхэ	3
16	Эрын гурбан наадан	Ажабайдалай уйлэ – ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга	Буряад арадай эрын гурбан наадан тухай хоорэлдоон, бҮргэдэй хатар хургаха	3
17	Шагай наадан Ц-Д Дондогой «Шагай»	Ажабайдалай уйлэ – ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга	Буряад арадай Үни холоһоо наадажа ябаһан шагай наадан. Шагай наадажа хураха	1
18	Хэлэлгэ хҮгжөөлгын хэшээл. Үзэһэнөө дабтаха	Олоһон мэдэсэнҮҮдые, шадабаринуудые дабтаха	«Буряад нааданууд» гэһэн бҮлэгөөр хурагшадай мэдэсэ, шадабари шалгаха	1
19	Үзэһэноо дабталга			2
	БҮхыдөө			68

2. Буряад нааданууд (4 саг)

№	Программар гараха зохёолнууд	Литературоведческэ болон хэлэлгын мэдэсэнҮҮд	Зохёолой анализ хэхэ арганууд	Саг
1	Буряад арадай наадан «Алта нюулга»	Буряад арадай нааданууд тухай хоорэлдоон. Багшын	Жороо ҮгэнҮҮдые, оньһон	1

		хараагаар жороо ҮгэнҮҮдые, оньһон ҮгэнҮҮдые сээжэлдэхэ	ҮгэнҮҮдые сээжэлдэхэ	
2	Эрын гурбан наадан	Ажабайдалай уйлэ – ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга	Буряад арадай эрын гурбан наадан тухай хоорэлдоон, бҮргэдэй хатар һургаха	1
3	Шагай наадан Ц-Д Дондогой «Шагай»	Ажабайдалай уйлэ – ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга	Буряад арадай Үни холоһоо наадажа ябаһан шагай наадан. Шагай наадажа һураха	1
4	Хэлэлгэ хугжөөлгын хэшээл. узэһэнөө дабтаха	Олоһон мэдэсэнҮҮдые, шадабаринуудые дабтаха	«Буряад нааданууд» гэһэн бҮлэгөөр һурагшадай мэдэсэ, шадабари шалгаха	1
5	Бухыдөө			4
	Жэлэй һҮҮлдэ			34

3. Уншаха, шэнжэлхэ зохёолнууд

1. Аман Үгын абдарһаа. Арадай онтохонууд.

1. Амитад тухай онтохонууд: «Мэхэтэй петух»
«Хулгана тэмээн хоёр»
«Тоти шубуун»
«Үнэгэн шоно хоёр»
«Муура багша»
«Шоно хурьган хоёр»
«Хирээ ба унэгэн» г. м.

2. Шэдитэ онтохонууд: «Үгьтэй уншэн басаган»
«Һарада гараһан басаган»

«Хоридой Мэргэн» г.м.

3. Ажабайдалай онтохонууд: «Хитаахан хҮБҮҮн»
«Гурбан таабари»

«Аргатай тҮлэшэн»
«Сэсэн бэри»

«Үри нэхэбэри» Х.Н. Намсараев г.м.

2. ҮхибҮҮдэй дуратай зохёолшод

1. Х. Намсараев «Манай нютаг»
2. Б. Абидуев «Эхин тэмдэг»
3. Б. Абидуев «Эрэн гҮрөөһэ эмээлэгшэ»
4. Ц. Б. Бадмаев «Дугардаан миисгэй хоёр»
5. Ц. – Д. Дондокова «Саһан хугжэм»

6. Ц. – Д. Дондокова «Саһан баабхайн гомдол»
7. Г. Чимитов «Сухалтай Үбэл»
8. Г. Чимитов «Нютаг»
9. В. Бианки «Баабгайн гҮлгэнэй уһанда оролго»
10. Э. Дугаров «Минии гҮлгэн»
11. Э. Дугаров «ХҮршэ хҮбҮҮн»
12. Э. Дугаров «Үрезлнэл»

3.Буряад нааданууд

1. Г. Чимитов «Табан хушуу адуу мал»
2. Д. Гомбоев «Адуун»
3. Д. Гомбоев «Хонин»
4. Д. Гомбоев «Ямаан»
5. Д. Гомбоев «Тэмээн»
6. Д. Гомбоев «Үхэр»
7. Ж. Лодой «Унаган»
8. Ж. Лодой «Тугал»
9. Ж. Лодой «Хурьгад»
10. Ж. Лодой «Эшэгэн»
11. Ж. Лодой «Ботогон»

4. Буряад мэдээжэ улыгэршэд

- 1.А. Тороев «Шандаган»
2. А. Тороев «Шоные мэхэлһэн шандаган»
3. А. Тороев «Шаазгай баабгай хоёр»
4. Е Сороковиков – Магай «ХҮн хара баабгай хоёр»
5. А. Шадаев «Үншэн хҮбҮҮн»
6. А. Шадаев «Будамшуу»

5. «Буряад онтохонууд» гэхэн программын эмхидхэлгын эрилтэнуудэй карта.

1. Үгтэһэн материал хоер хуби болгогдонхой.

- онтохонуудтай танилсалга

- номоор хҮдэлмэрилгэ

2. Гол хубинууд соо жэжэ хубинууд оруулагданхай, жэшээнъ, «Аман Үгын абдарһаа», «Литературна онтохонууд» г. м.

Диагностическа ажал хуралсалай жэл соо саг Үргэлжэ унгэргэгдэжэ байха зэргэтэй. Тиихэдээ багша оороо бурилдуулжэ шадабаринуудһаа дулдыдан даабарнинууды зохёожо байха.

1. Онтохонуудтай танилсалга

– гараһан онтохоной удха ойлгохо шадабари;

- зохёол сооһоо болоһон уйлэнуудэй, уйлэдэгшэ нюурнуудай хэһэн уйлэ хэрэгууды, али нэгэн угэ хэлэлгэ баримталһан мэдүүлэлнууды олохо шадабари;

- онтохоной удхаар асуудалнуудта зуб харюу угэхэ шадабари;

- болоһон уйлэ хэрэгуудэй, уйлэдэгшэ нюурнуудай хэрэгууды баримталан тухаймжалһан угэнууды, мэдүүлэлнууды текст сооһоо шэлэн олохо шадабари;

2. Номоор худэлмэри

- олон номууд сооһоо хэрэгтэй номоо олохо шадабари;

- номой нэрэ зубоор хэлэхэ шадабари;

- номой нэрээр тэрэнэй удхы тухаймжалха шадабари;

- номой гол элементнууды нэрлэхэ болон элируулхэ шадабари;

Шалгалта унгэргэхэ даабаринууд

1. Авторай зохёолынь стрелкээр харуулха:

1. Ц-Д Дондогой

а) «Дугардаан миисгэй хоёр»

2. Х. Намсараев

б) «Манай нютаг»

3. Ц. Б. Бадмаев

в) «Шандаган»

4. Б. Абидуев

г) «Шагай»

5. А. Тороев

д) «Эрэн гуруоһэ эмээлэгшэ»

2. Онһон угын хоёрдохи муры зэлэхэ

1. «А» узэг эрдэмэй дээжэ,
_____.
2. Би гэхэн гансаараа,
_____.
3. Хун болохо багаһаа,
_____.
4. Ажал хэжэ жаргалаа олохо,
_____.
5. Долоо дахин хэмжээд,
_____.
6. Зуун тухэригтэй байнхаар,
_____.
7. Ажал хэхэн – аманда тоһон,
_____.
8. Саг сагтаа,
_____.
9. Ойн модон ундэртэй, набтартай,
_____.
10. Хунэй дайда хуйтэн.

3.Таабаринуудые таагты.

1. Годи – годи гуйдэлтэй,
Гоё шара дэгэлтэй.(Ү...н)
2. Далан дабхар хубсаһатай,
Дудаа нэгэ шагтатай.(Х.....а)
3. Нариихан хубуун
Нара харадаггуй.(М.....й г.л)
4. Ехэ гэр соо бага гэ.
Бага гэр соо балшар хубуун. (Г...л, о...н, х.л)
5. Мульһэн дээрэ
Мунгэн шагта. (һ..а)
6. Саһан дээрэ
Шаазан аяга.. (һ..а)

7. Хара буруу яһан гэдэһэтэй. (М...н)
8. Хон – хон дуутай,
Хондолой дээрээ дэгээтэй. (Н...й)
9. Адхахада, альга дуурэхэгуй,
Табихада, тала дуурэхэ. (Н...н)
10. Далайн саана дааган шарбана. (С.....н)
  - 11.Хадада жалжагы гутал. (шэхэн)
  - 12.Гээгээгүй аад, бэдэрдэг, гэмтээгүй аад, еолодог. (гахай)
  - 13.Хүүр-хүүр дуутай, хүхэ торгон дэгэлтэй. (гулабхаа)
  - 14.Дүрбэн хүн нэгэ малгайтай. (стол)
  - 15.Аяга соо алаг булаг. (нюдэн)
  - 16.Сагаан поли, хара хүрэнгэтэй. (ном)
  - 17.Мүльһэн дээрэ мүнгэн шагта. (һара)
  - 18.Үбэлдөөш зундааш нэгэ үнгэтэй. (хасуури)
  - 19.Үбэлдөө сагаан, зундаа боро. (шандаган)
  - 20.Саахар гэхэдэм хүйтэ дааба. (саһан)
  - 21.Аха дүү хоер бэе бэеэ хүсэжэ ядаа. (һара, наран)
  - 22.һүүер хэһэн эдихэ зүйл. (тоһон, үрмэн).

4.Олон удхата ҮгэнҮҮдые текст соо тайлбарилжа шадаха.

1. Мунгэн галаа яларуулһан,
Мунхэ ногоон ёлкоёо

Гоёшоон байжа дуулая,

Гороолжо хатарая.

2. Гол мурэн,
Горход, нуурнууд һубһагтаад,

Элдин дайдын

Энгэр дээгуур ялбана.

5.Үгтэһэн текстнуудые таабари, онһон Үгэ, жороо Үгэ гҮ гэжэ илгах.

1. Таа бу таа, тарган таргаа
Заа бу заа, заан газгаа. (жороо угэ)
2. Хон – хон дуутай,
Хондолой дээрээ дэгээтэй. (таабари)
3. Эрхэ, бэрхэ – нухэд бэшэ,
Эжэл хани бэшэл гэгшэ. (Жороо угэ)
4. Ньютагай шорой – алтан,
Ньюурай арһан – хуяг. (онһон угэ)
5. Гуулин хорёо соо гунжан унеэн (таабари)

6.Жороо үгэнүүдые сээжэлдэхэ:

Таа бү таа тарган таршаа,
Заа бү заа заан газгаа,
Туу бү туу талам дутуу,
Шуу бү шуу шуран бушуу.

7.Дэлхэйн гурбан (сээжэлдэхэ)

Гурбан хунгэн

Урдахадаа уһан хунгэн,
Хиидэхэдээ удэ хунгэн,
Үргэхэдэ убһэн хунгэн

Юртэмсын гурбан хундэ

Тулаад ургэхэдэ шулуун хундэ,
Ту алаад ерэхэн ураг хундэ,
Тахижа һууһан нютаг хундэ.

Юртэмсын гурбан хурса

Гулгэн нолхойн шудэн хурса,
Зунай бугын эбэр хурса,
Ухэхэ хунэй нюдэн хурса.

Юртэмсын гурбан бага

Убһэ ургуулһан нуур бага,
Эрэгуй эхэнэр бага,
Ахалагшагуй албата бага.

6. Хэрэглэгдэхэ литература:

1. Багшын хэрэглэхэ литература:

- 1 БадмацыреноваЦ.Б. «Буряадарадайхуугэдэйаманзохёол». - Улаан – Удэ, 2008
- 2 БудаевЦ.Б. «Онһон Үгэоншотой».-Улаан – Үдэ, 1998
- 3 Батажаргалай Сэсэгмаа «Заяанайм заншал», - Улаан – Үдэ, 1999
- 4 Бабаев С.Д. «Үрээл тогтохо болтогой!».- Улаан – Үдэ, 1990
- 5 Галшиев Э.Х. «БэлигҮҮн толи».- Улаан – Үдэ, 1993
- 6 Жамсуева С.Ю. «Буряад онтохонуудые хэрэглэн һургуулида ороодуй ҮхибҮҮдэй аман хэлэлгэ хҮгжоолгэ». - Улаан – Үдэ, 2005
- 7 Содномов С.Ц. «Литературна уншалга». - Улаан – Үдэ, 2005
- 8 Нанзатова Э.П. «Эрдэни. Драгоценность. 2,3 класс». - Улан- Удэ, 2005
- 9 Мангутова У.Е. «Буряад хэлэн». - Улан-Үдэ, 2004
- 10 Мангутова У.Е. «Сагаалганай наадан сахилдаһаар». - Улаан- Үдэ, 2007
- 11 Манжигеев И.А. «Бурятский ёхор». - Улан – Удэ, 1985
- 12 Ошоров Д.Д «Уран Үгын абдарһаа» - Улаан – Үдэ, 2003
- 13 Санданов Б.Д. «Эрын гурбан наадан» - Улаан – Үдэ, 1993
- 14 Цырендоржиева Б.-Х. Ж. «ХҮн болохо багаһаа», - Улаан – Үдэ, 2000

2. һурагшадай хэрэглэхэ литература:

1. Будаев Ц.Б. «Онъһон Үгэ оншотой».- Улаан – Үдэ, 1998
2. Бабаев С.Д. «Үрээл тогтохо болтогой!» .- Улаан – Үдэ, 1990
3. Нанзатова Э.П. «Эрдэни. Драгоценность. 2,3 класс». - Улан- Удэ, 2005
4. Мангутова У.Е. «Буряад хэлэн». - Улан-Үдэ, 2004
5. Мангутова У.Е. «Сагаалганай наадан сахилдаһаар». - Улан- Үдэ, 2007
6. Манжигеев И.А. «Бурятский ёхор». - Улан – Удэ, 1985
7. Ошоров Д.Д «Уран угын абдарһаа» - Улаан – Үдэ, 2003
8. Санданов Б.Д. «Эрын гурбан наадан» - Улаан – Үдэ, 1993